

De vernieuwing van het Vlaamse socialisme in historisch perspectief

De linkse machtsvorming in Vlaanderen lijkt zich de laatste jaren steeds meer te concentreren rond de vernieuwing van de SP en de mogelijke breuk tussen een belangrijk deel van de christelijke vakbondsbasis en de CVP. Het verzet tegen het neo-liberale beleid van de regering Martens V is daar uiteraard niet vreemd aan (1). Rest natuurlijk de vraag vanuit welk politiek perspectief die hergroepering van de linkse krachten in de toekomst kan plaatsvinden en of dat zal leiden naar een socialistische maatschappij. Het beoordelen van deze kwestie is enkel zinvol indien we hierbij inzicht hebben in de mogelijkheden van een linkse offensieve strategie én een nieuw electoraal blok rond een welomlijnd programma dat de ondersteuning krijgt van de diverse sociale klassen. Het zijn deze mogelijkheden die we hier zullen pogen te analyseren aan de hand van de geschiedenis van de Belgische sociaal-democratie en de ontwikkeling van het kapitalisme.

Twee belangrijke vragen moeten we ons vooraf stellen. Ten eerste: waarom heeft het reformisme in de Belgische arbeidersbeweging zich steeds vergenoegd met een defensieve strategie? Ten tweede: waarom kon de Belgische sociaal-democratie zich niet affirmeren als een echte regeringspartij, dit in navolging van de sociaal-democraten in Scandinavië, de socialisten in Frankrijk, Griekenland, Spanje en Portugal of tot voor kort in West-Duitsland? Het huidige debat over de linkse frontvorming en de 'Doorbraak' heeft natuurlijk ook te maken met zowel de eerste als de tweede vraag en geldt hier speciaal voor de toestand in Vlaanderen.

Eerst en vooral nu de problematiek van de defensieve strategie die steeds in de Belgische socialistische beweging heeft gedomineerd en die vandaag nog altijd niet is overwonnen. Een eerste verklaring voor het defensief handelen van de socialistische leiders is natuurlijk te vinden in hun reformistische houding, die vooral bepaald werd door een pragmatische instelling en het vermijden van alles wat maar zou kunnen tenderen naar een anti-kapitalistische actie. Maar dit is op zichzelf natuurlijk nog geen verklaring voor het reformisme zelf en het kiezen voor een vooral defensieve strategie. De verklaring voor het pragmatisch karakter van de socialistische beweging in België moeten we, behalve in de mentaliteit van de leiders, ook zoeken in de ontwikkeling van

het kapitalisme en de mogelijkheden om van uit deze typisch Belgische economische structuren een offensieve strategie te ontwikkelen. Het Belgische socialisme vormde in wezen het spiegelbeeld van de economische structuren die aan de basis lagen van de vorming van de arbeidersklasse, dit gezien over een langere periode, waarom het ontstaan van de grote industrie en de inschakeling van het Belgisch kapitalisme in het kapitalistisch wereldsysteem te situeren valt (2).

Bij de oprichting van de Belgische Werkliedenpartij (BWP) in 1885 was het reformisme reeds programmatisch voorhanden: de BWP diende zich tenslotte aan als een belangencartel van twee soorten arbeiders, namelijk de ambachtelijke arbeiders in de bedreigde kleine industrie én de arbeiders in de grootnijverheid (vooral de textiel fabrieken in Gent en de steenkolenmijnen in Wallonië). Het optreden van de arbeiders uit de ambachtelijke sectoren was puur defensief. Zij politiseerde zich rond thema's als beschermen van de gekwalificeerde beroepen tegen het binnendringen van machines en dus de grootnijverheid. De oorsprong van een defensieve strategie in het Belgisch socialisme moeten we dus historisch gezien vooral zoeken in deze kringen van ambachtelijke arbeiders. (3) Maar vreemd genoeg was ook het streven van de arbeiders uit de grootnijverheid defensief. Dat kwam uiteraard óók door de invloed die de ambachtelijk geschoolde arbeiders in de partijorganisatie hadden verworven. Doch er was nog een andere factor aan het werk: de arbeiders uit de grote industrie ontdekten dat voor hun offensieve bedoelingen tegen het kapitalisme weinig kans op slagen bestond omdat de economische structuren van het Belgisch kapitalisme dat in feite niet toeliet. Zo was de katoenindustrie rond 1890 reeds geen sterk expanderende sector meer. De Gentse socialisten kozen daarom dan ook voor een uitgesproken defensieve houding door het opbouwen van verbruikerscoöperaties.

Dit resulteerde uiteindelijk in het bevestigen van een defensieve (4) strategie door alle hoop te stellen op de uitbouw van hulporganisaties die de hele arbeidersklasse moesten omvatten en beschermen tegen de wisselvalligheden van het kapitalisme.

De massabasis van de BWP bevond zich evenwel in Wallonië, met als zeer activistische kern de meer dan 100.000 mijnwerkers. Maar ook deze mijnwerkers, die zich in de beweging lieten gelden als een roerige en moeilijk te controleren massa, bevonden zich in feite in een preciaire positie. Economisch gezien was de Waalse steenkoolnijverheid, ondanks haar strategisch nut voor het Belgisch kapitalisme, reeds rond 1900 ten dode opgeschreven als gevolg van de concurrentiestrijd met de veel goedkopere Duitse en Amerikaanse kolen. Vandaar dat de mijnwerkersbonden na enige revolutionaire oprispingen snel evolueerden in de richting van een puur defensieve reflex: regelen van de arbeidsverhoudingen door het afsluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten, sociale wetgeving en vooral beschermen van de Waalse mijnen tegen de buitenlandse concurrentie. (5) Hoewel de mijnwerkersmassa af en toe

blijk gaf van revolutionaire strijdwil bleek achteraf dat zij op eigen kracht nooit de bourgeoisie tot capituleren kon dwingen.

Vandaar dat de actie van de mijnwerkers in Wallonië zich noodgedwongen moest concentreren rond slechts één issue: openhouden van de mijnen. Dat laatste kon enkel door bij de regering aan te dringen op staatssteun aan de marginale mijnen. Het was ook een strijd die ten slotte verloren moest worden: na de Tweede Wereldoorlog werd via de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal het 'saneringsproces' aan de Waalse arbeidersklasse opgedrongen.

De lotgevallen van het 'textiel-reformisme' zijn bekend. Omdat de arbeidersbolwerken in Vlaanderen (vooral Gent) zich in hun verbruikcoöperaties ingroeven, meende Edward Anseele sr. deze strategie te moeten bekrachtigen door zelf textiel fabrieken in eigendom te verwerven. Het was een strategie die overigens weer puur economisch-defensief was en ze verschilde niet van diverse pogingen die de Waalse mijnwerkers ondernamen om failliete steenkoolmijnen in eigen beheer over te nemen. Ook deze defensieve strategie faalde tenslotte, want door het faillissement van de Bank van de Arbeid in 1934 was het gedaan met de illusie om het kapitalisme met eigen middelen te bestrijden. Het textiel-reformisme bleef wat het altijd geweest was: een defensief bolwerk dat een geïsoleerd bestaan leidde van de nog vitale kapitalistische krachten die in Vlaanderen aan het werk waren. Het isolement van het Gentse socialisme werd nog versterkt door de sub-culturele zelfbevestiging die de vele organisaties van de 'Vooruit' de textielarbeiders schonk.

Was er dan vanuit de dynamiek in het Belgische kapitalisme zelf geen offensieve strategie van de socialistische arbeidersbeweging mogelijk? Moest de defensieve strategie voorgestaan door de mijnwerkers en de textielarbeiders noodzakelijk een behoudende en op verzuiling geaxeerde reformistische arbeidersbeweging groeien? In elk geval bestond reeds vóór de Eerste Wereldoorlog één zeer dynamische sector en dat was die van de metaalbewerking en de machinebouw. De arbeiders in deze sector organiseerden zich vlak voor 1914 en zouden na afloop van de Eerste Wereldoorlog het voortouw nemen in de klassenstrijd. Vanaf dat moment waren de mijnwerkers en de textielarbeiders in strategisch opzicht niet meer dominant in de Belgische arbeidersbeweging, ook al leverden deze mijnwerkers en textielarbeiders nog een apprecieabel blok van kiezers en vakbondsleden.

De opkomende groep van metaalbewerkers vertegenwoordigde evenwel geen homogeen blok. Twee types van metaalbewerkers bestonden. Zo waren er de metallo's uit de zware nijverheid in Wallonië. Deze arbeiders waren verbonden met het ijzer- en staalkapitaal dat overwegende belangen had genomen in de ateliers van spoorwagematerieel, werkplaatsen die als gevolg van de stagnatie in de aanleg van spoorwegen, niet meer kon expanderen. In hun strijd voegden deze metallo's zich bij de defensieve reactie van de mijnwerkers in Wallonië. Maar er waren ook de metaalbewerkers in de sterk expan-

derende takken als de assemblagebedrijven en de hoogwaardige technologie (zoals elektrotechniek). Vooral de auto-industrie was nu van strategisch belang geworden. Na de Eerste Wereldoorlog streken namelijk de buitenlandse fabrikanten in België neer om hier hun assemblagebedrijven te stichten. Duizenden arbeiders werkten weldra bij Renault, Ford en General Motors. Door de invoering van de lopende band was het tevens voor het management mogelijk de produktiviteit aanzienlijk te verhogen en beroep te doen op half-geschoolde arbeid. In deze periode kregen de metaalbewerdersbonden een toevloed aan nieuwe leden uit deze assemblage-bedrijven en de patroons konden het tenslotte niet meer maken om de vakbonden uit hun bedrijven te weren. Arbeid en kapitaal groeiden, ondanks de vele conflicten, naar elkaar toe op een neo-corporatieve basis. (6)

De offensieve strijd van de metaalbewerders werd evenwel spoedig defensief. Dat kwam gedeeltelijk door de invloed van de arbeidersorganisaties in de bedreigde sectoren en het repressief reageren van de patronale organisaties, maar ook door de resultaten die de metaalbewerdersbonden boekten in de expanderende industrietakken. Na 1919 stonden vooral deze laatste industrie aan de spits van de rationalisatie-beweging (taylorisme) en het invoeren van de lopende band. Ook de Belgische assemblage-nijverheid werd getroffen door de internationale concurrentie en paste zich aan aan de nieuwe verhoudingen. De vakbonden waren daarom geneigd tot het afsluiten van een pakt met de grote patroons uit de expanderende sectoren ten einde de snel stijgende arbeidsproduktiviteit om te zetten in ook hogere lonen voor de arbeiders. Het offensief van dit deel van de arbeidersklasse kon hierdoor een corporatistisch accent krijgen. Dit werd nog eens versterkt door de crisis die in 1923 voor hoge werkloosheid zorgde en de patroons in andere sectoren de kans gaf om veel sociale verworvenheden af te breken. Het corporatistisch reageren van de metaalbewerders kwam vooral aan het licht door het afsluiten van CAO's per groot bedrijf, o.a. bij FN, ACEC, Minerva (auto's) en later ook bij Ford. (7)

Het afsluiten van CAO's per bedrijf accentueerde nu de evolutie naar een soort 'corporate liberalism' dat volstrekt nieuw was voor het Belgisch kapitalisme én voor de arbeidersbeweging. Het 'corporate liberalism' werd nog het beste vertolkt door de filosofie van Henry Ford ('fordisme'): een hoge produktiviteit opleggen door de arbeiders te kluisteren aan de lopende band. (8) Dit moest gepaard gaan met relatief hoge lonen en een soort 'carrière-planing' in het bedrijf, waarbij het verbinden van de arbeider aan het bedrijf voorop stond op voorwaarde dat de arbeider aan alle normen voldeed. Dat er hoge lonen mogelijk waren bewezen de vakbonden door gunstige CAO's af te dwingen en zelfs Ford te verplichten met hen te onderhandelen.

Binnen de context van het Belgisch kapitalisme bleef het 'corporate liberalism' zwak en een echte 'nieuwe arbeidersklasse' ontstond alsnog niet. Van daar dat in de jaren dertig de defensieve strijd van de vakbeweging volkomen

domineerde en zich op politiek niveau vertaalde in de ideologie van het 'Plan-socialisme' (uitgewerkt door Hendrik de Man). Het Plan-socialisme wilde, zonder aantasting van de economische structuren, door middel van staatsingrijpen de economische opleving stimuleren en aan de vakbeweging de nodige speelruimte laten om de belangen van de arbeiders te verdedigen. Van een soort fascistische economische ordening waarbij de vakbonden volkomen uitgeschakeld zouden zijn, was uiteraard geen sprake. Van 'fordisme' kon in deze 'planistische ideologie' evenmin sprake zijn, omdat De Man de nationale economie wilde stimuleren binnen de eigen landsgrenzen. Het 'fordisme' kon in België (zoals in de rest van West-Europa) pas triomferen door de invoering van de Europese Gemeenschap, het openbreken van het nationale protectionisme én het investeren in nieuwe assemblagebedrijven die vooral duurzame consumptiegoederen op de markt zouden brengen.

Daarom moeten we wachten tot na 1960 eer de Belgische sociaal-democratie niet alleen offensiever werd maar ook uitgroeide tot een dominante regeringspartij (naar Brits of Zweeds model). Er werd gepraat over 'travailleisme', waarbij socialisten en christen-democraten voor vele jaren een politiek van economische expansie zouden uitvoeren. In 1969 deed Léo Collard zelfs een oproep tot 'progressistische frontvorming' om dit travailleisme nieuw leven in te blazen en programmatisch vast te leggen. Men zou moeten komen tot het opblazen van de verzuiling in de arbeidersbeweging en een soort Belgische Labour Party vormen over de levensbeschouwelijke grenzen heen. (9) Maar ook dit initiatief had geen succes. Ten eerste bleek een vooruitstrevend front niet haalbaar omdat de trouw aan de eigen ideologie en organisaties sterker was dan de wens om elkaar in nieuwe verbanden te vinden. Ten tweede doorkruisten allerlei middenpuntvliedende krachten de arbeidersbeweging en maakten dat van het ogenschijnlijk sociaal offensief dat gekoppeld was aan het 'fordisme' alleen een defensieve reflex overbleef. Hoe is dit nu te verklaren?

De verklaring hiervoor moeten we in eerste instantie zoeken in de wijze waarop de toenmalige BSP haar politiek van economische expansie wilde vorm geven én in de wijze waarop zij deze doelstelling aan de arbeidersaanhang wilde opdringen. Zo wilde de leiding van de BSP niet op grond van een anti-kapitalistische alliantie toewerken naar het 'travailleisme' doch enkel op het niveau van de regeringsmacht een 'fordistische' alliantie met het multinationale kapitaal aangaan ten einde de vestiging van bedrijven in België met behulp van staatssteun te bevorderen. Ten tweede wilde de politieke leiding van de BSP door middel van repressief optreden de Waalse oppositie in eigen kringen schaakmat zetten en ondergeschikt maken aan het 'fordisme'. Die Waalse oppositie werd hoofdzakelijk geïncarneerd door de Luikse vakbondsleider André Renard die pleitte voor anti-kapitalistische structuurhervormingen, die in feite niets anders inhielden dan een offensieve mouw passen aan de defensieve reacties van de Waalse arbeidersklasse uit de bedreigde sectoren

(niet alleen de steenkoolmijnen maar vooral de zware metaalbedrijven). (10) De oppositionele beweging werd in de BSP in de periode 1961-1964 krachtadig het zwijgen opgelegd, maar bleef binnen en buiten de BSP actief via het Mouvement Populaire Wallon en dan het Rassemblement Wallon. Hierdoor kon de sterk unitair reagerende BSP niet alle aandacht concentreren op de 'fordistische' alliantie met de multinationals en zocht men compensatie door het aangaan van een hecht 'travallistisch' samenwerkingsverband met de christen-democraten. De BSP kon zich daardoor onmogelijk opwerpen als de partij die de politieke macht in België naar zich toe zou trekken.

In Vlaanderen kregen de socialisten het gevoel dat men, gezien de minderheidspositie in het Vlaamse gewest, niet moest toegeven aan de federalistische stroming die in de Waalse vleugel met kracht opkwam én zich moest verzetten tegen het nationalisme van Vlaamse kant (hier de Volksunie). Hierdoor werd de BSP in Vlaanderen afgesneden van een dynamiek die men noch wilde begrijpen noch kon recupereren. Omdat door de industrialisatie en het nieuwe consumptiemodel de jeugd in Vlaanderen een eigen identiteit ontwikkelde die vreemd stond tegenover de traditionele arbeiderscultuur, was ook het aantrekken van deze nieuwe kiezers voor de BSP bij voorbaat uitgesloten. De BSP in Vlaanderen was, ondanks de structuurveranderingen die zich in de economie voltrokken én de toegenomen sociale differentiatie, veroordeeld de representant te zijn van de 'traditionele arbeidersklasse' (textielproletariaat) én van bepaalde delen van de arbeiders die werkten in bepaalde 'fordistische' bedrijven (vooral rond Antwerpen). Vandaar dat electoraal gezien de BSP vanaf de jaren zestig een langzame electorale teruggang incasseerde die niet te compenseren viel door het werven onder arbeidersgroepen die op het pas geïndustrialiseerde platteland (vooral de Kempen) ontstonden als gevolg van de toevloed van multinationale ondernemingen. (11)

We mogen hieruit concluderen dat de BSP wegens allerlei redenen er in de jaren zestig niet in was geslaagd om in het kader van een veralgemeend 'fordistisch' offensief in het kader van het 'corporate liberalism' dominant te worden. Toen in 1973 de eerste 'oliecrisis' toesloeg was die kans trouwens definitief verkeken, omdat onder druk van de crisis de arbeidersbeweging noodzakelijk moest terugplooiën op defensieve stellingen. Van een offensieve strategie en een hergroepering der 'vooruitstrevende krachten' kon in deze fase van neergaande conjunctuur geen sprake zijn. Wat wél kon was een soort gemeenschappelijk vakbondsfront dat zich vormde om de sociale verworvenheden tegen de regeringspolitiek te verdedigen. De verdediging van de koppeling van de lonen aan de stijging van de prijzen was hier het scharnierpunt van de gemeenschappelijke vakbondsactie.

In het kader van het 'corporate liberalism', zoals dat in Vlaanderen een hoogtepunt bereikte in de jaren zestig en begin jaren zeventig, was er geen plaats voor een grondige herstructurering van het politiek krachtenveld rond een nieu-

we en brede arbeiderspartij. Met name de verzuiling bleek in het kader van het 'fordisme' een belangrijke stabiliserende functie te hebben, want door het systeem van 'onderaanneming' door de zuilen konden de multinationale ondernemers zich ontslagen achten van een aantal controlerende taken. De zuilen traden immers in de plaats van de staat en verzorgden een groot aantal sociale opdrachten die anders voorwerp van strijd zouden worden.

Het 'corporate liberalism' en de 'verzuiling' vulden elkaar functioneel aan en maakten het afsluiten van pacificerende verdragen tussen socialisten en christen-democraten mogelijk. Na het School Pact rolde ook een Cultuur Pact uit de bus. De kosten van de regelingen werden door de staat gedragen onder goedkeurend oog van de belanghebbende partijen die op grond van evenredige verdeling de subsidies toekenden zonder verder nog de politiek van de status quo in vraag te stellen. Zelfs de polemieken die rond het communautaire vraagstuk loskwamen bleken in bepaalde opzichten via de techniek van 'geven en nemen' in te passen in dat 'pacificatie-model'.

~~De 'natuurlijke' alliantie tussen multinationale kapitaal, vakbonden en sociaal-democratie kreeg na 1973 als gevolg van de herstructureringen die in het kader van het kapitalistische wereldsysteem doorgevoerd werden, een zware klap. De vakbonden zagen zich nu verplicht én te ageren tegen bedrijfssluitingen doorgevoerd door de multinationals én bij de regering aan te dringen op staatssteun voor de inmiddels zwaar verlieslijdende 'nationale sectoren' (staal, glas, scheepsbouw, steenkool, textiel). Daar waar het multinationale kapitaal op eigen gezag en goedvinden volgens de normen van de rendabiliteit herstructureerde, moest de Belgische industrie het voorwerp worden van vooral politieke beslissingen die onder zware druk van de vakbeweging werden genomen.~~

Na afloop van de eerste 'olieschok' in 1973 merken we dat de sociaal-democratie niet meer de 'natuurlijke' coalitiepartner van de christen-democraten is, doch slechts uitgenodigd wordt in de regering plaats te nemen om minder sympathieke hervormingsmaatregelen door te voeren. De tactiek van de socialistische ministers zal nu zijn om enerzijds de sociale verworvenheden zoveel mogelijk te verdedigen en anderzijds om door middel van subsidies de productie te "assisteren", in de hoop dat de crisis hierdoor niet omslaat in een massale afbraak van de werkgelegenheid en dus ook van de koopkracht van de arbeiders. Deze opties waren puur defensief en werden pas na 1978 door toedoen van Willy Claes op Economische Zaken voorzichtig omgebogen naar een strategie om met staatshulp ook de industrie te moderniseren en het exportpakket te diversifiëren (het Nieuw-Industrieel Beleid). ~~Op sociaal vlak trachtte de sociaal-democratie nu de massale werkloosheid te verlichten door op 'kunstmatige wijze' mensen tewerk te stellen in het staatsapparaat of in ondernemingen (stagiaires, tijdelijk kader) of versneld te pensioneren (brugpensioen).~~

Deze defensieve houding kon slechts volgehouden worden op voorwaarde dat het financiële draagvlak van de staat voldoende stevig bleef. Doch door de massaler wordende werkloosheid en de tegenvallende belastingopbrengsten was het weldra niet meer mogelijk de noodlijdende sectoren te assisteren noch om fondsen te vinden voor een nieuw industrieel beleid. Ook de keynesiaanse mechanismen, die tot in het midden van de jaren zeventig grosso modo door de christen-democratie als het meest aangewezen sturingsinstrument van de economie erkend werden, bleken vanaf 1979, toen zich een 'tweede olieschok' voordeed, niet meer te gebruiken. Het neo-liberale offensief tegen het door de vakbeweging en de socialisten verdedigde sociaal-economisch beleid werden nu sterker en vonden in de burgerlijke vleugel van de CVP een ruime weerklank. Zeker toen de toestand van de Belgische betalingsbalans dramatisch verslechterde en de staatsfinanciën verpletterd werden onder stijgende uitgaven en oplopende rentelasten was een radicale koerswijziging noodzakelijk. Deze neo-liberale koerswijziging werd door de socialisten én de vakbeweging afgewezen. Hoewel de bourgeoisie nu in haar geheel gewonnen was voor een forse ingreep in de lonen en de sociale sector, bleef de christelijke vakbeweging alsnog deze koerswijziging in neo-liberale zin afwijzen. Daarom kon de CVP, die ook nu weer in een sleutelrol zat, niet breken met de socialistische coalitiegenoten. Het keerpunt kwam uiteindelijk in de loop van 1981, toen de regering Martens IV haar premier verloor en onder de aanvoering van de nieuwe premier M. Eyskens een brede consultatie achter de schermen plaatsvond om op afzienbare termijn — ditmaal met de zegen van de ACV-top — een christen-democratische/liberale coalitie te vormen die de frank zou devalueren en met behulp van volmachten zou trachten het binnenlands kostenpeil van de industrie te verlagen. Voorts zou door middel van loonsverlagingen vooral de export weer op gang gebracht worden en de gemonopoliseerde 'beschutte sector' (vooral de financiële ondernemingen en de energiebedrijven) bevoordeligd worden met gunstige fiscale maatregelen.

De sociaal-democratie aan beide zijden van de taalgrens raakte nu geïsoleerd, te meer daar de christelijke vakbondstop rond J. Houthuys geen gemeenschappelijk vakbondsfront met het ABVV wilde aangaan en zo belette dat de regering van liberalen en christen-democraten door middel van stakingen ten val zou worden gebracht.

Van de zijde van de bourgeoisie kon de sociaal-democratie niet meer rekenen op enige sympathie van de belangrijkste fracties der bourgeoisie, want 1. de multinationale ondernemingen wilden slechts investeren om arbeidsplaatsen op te heffen (automatisering) en zagen in de politiek van gesubsidieerde tewerkstelling en allerlei dirigistische maatregelen die de socialisten wilden nemen, een gevaar voor hun concurrentiepositie en hun winsten;

2. de financiers voelden meer voor een orthodox financieel beleid en wilden vooral snijden in de sociale sector die te zwaar op de staatsbegroting begon te drukken;
3. grote én kleine ondernemers hoopten op winstherstel door de lonen te verlagen en de sociale lasten te verlichten;
4. de grote holdings wilden door gunstige fiscale maatregelen (aandelenwet Cooreman-De Clercq) hun schulden omzetten in risico-dragend kapitaal (aandelen).

Deze maatregelen gingen allemaal in tegen de belangen van de arbeidersklasse en konden dus niet door de socialisten goedschiks aanvaard worden. Kwam nog daarbij de scherpe verdeeldheid tussen de Waalse én Vlaamse socialisten nadat de Walen in 1978 de unitaire BSP hadden opgeblazen en de Vlaamse socialisten voor het blok hadden gezet hun eigen weg te zoeken in een zich federaliserend België.

Het is binnen deze dynamiek, namelijk de uit elkaar gespatte BSP (1978) en de toegenomen financiële en economische problemen (1979-1981), dat de Vlaamse socialisten eindelijk moesten proberen een zelfstandige koers te varen. Dit vergde tevens het definiëren van een Vlaamse socialistische identiteit. Tevens moest men in eigen partij zorgen voor vernieuwing van het politieke personeel dat voor het grootste deel nog was voortgekomen uit het verzet tegen de Duitse bezetter. Dit proces naar eigen zelfstandig denken en handelen werd bevorderd door het spookbeeld van een federaal België dat de socialisten in Vlaanderen in een machteloze minderheidspositie zou manoeuvreren. Tot hun grote schrik merkten de socialistische leiders nu dat zij nog maar goed 20 percent van het Vlaamse electoraat uitmaakten, dat de partij 'vergrijsd' was, de nieuwe kiezers niet aansprak en vooral te eng gericht was op een kiespubliek (ongeschoolde arbeiders) dat procentueel gezien een steeds kleiner deel van de bevolking ging uitmaken. Men moest daarom eerst en vooral nieuwe kiezers zien te vinden. Vandaar dat in 1979 nogal schuchter de Operatie Doorbraak van start ging.

Ook had de SP geen antwoord op de problemen die voortkwamen uit de economische crisis. Een deel van de partij had het socialisme, dat o.a. de nationalisatie van de basisindustrie en de banken als einddoel had, veel lippen-dienst bewezen, maar tenslotte was het defensieve pragmatisme van de erkende leiders van de BSP zo invloedrijk, dat de socialisten vooral beheerders van het kapitalisme waren geworden dan de doodgravers ervan. Zelfs een manifest als *Socialisme Nu* dat in 1974 door de BSP was aangenomen en dat toch enkele uitgesproken radicale standpunten bevatte, bleef een dode letter, ook al omdat men in dat manifest uit 1974 nog uitging van een grotendeels verkeerde taxatie van de te verwachten economische evolutie. Nog lange tijd dachten de socialisten dat de crisis slechts een conjunctureel verschijnsel was en dat met enkele herschikkingen in het bestaande instrumen-

tarium om de investeringen te prikkelen, die crisis overwonnen zou worden. Pas vanaf 1979 drong het bij velen door dat het crisisverloop aan de invloed van de nationale regeringen ontsnapte en dat er een nieuwe economische filosofie vereist was om de problemen de baas te worden. Het feit dat de bourgeoisie de economische theorie van Keynes inruilde voor neo-liberale denkbeelden, noopte de socialisten tot het maken van een nieuwe analyse van de Belgische economie én van de mogelijke oplossingen.

Maar zolang de socialisten in de regering bleven zitten kon men moeilijk anders dan achter de feiten aanhollen. Tenslotte primeerde de defensieve strategie die erin bestond de gevolgen van de crisis te verzachten, zonder dat men over de middelen beschikte om in te grijpen in het investeringsgedrag van de (multinationale) ondernemingen. Vandaar dat in 1981, toen de SP nog met één been in de regering zat, er geen socialistisch plan werd ontworpen op basis waarvan men de defensieve strategie kon omzetten in een offensieve. Het enige wat de Vlaamse socialisten konden was op niet-economische problemen 'oppositie' voeren door zich te gedragen als het linkse geweten in zaken als de relaties met Zaïre of de plaatsing van raketten in België. Ook Doorbraak was een poging om die oppositie breder te maken zonder eerst duidelijk te stellen via welke offensieve mechanismen die Doorbraak op het sociaal-economisch vlak vertaald moest worden. Vooral de traditionele socialistische bolwerken (Antwerpen, Gent, Mechelen) bleven zich in de SP verzetten tegen een eventuele verlinksing én de Operatie Doorbraak had ook te maken met de taaië invloed van het defensieve reformisme dat in deze grote federaties overheerste en dat eigenlijk nooit had willen breken met de zeer hechte verstandhouding die bestond tussen een conservatieve vakbondstop (vooral uit de metaal en de haven) en de beheerders van de socialistische instellingen en de stadsbesturen met hun ver vertakte invloed op de socialistische parlementaire groep.

Pas in de loop van 1983 ontstond in de SP een consensus over een post-keynesiaans programma dat aangeboden werd als een 'socialistisch alternatief' voor de crisispolitiek die de neo-liberale regeringsploeg onder Martens V aan de bevolking oplegde. (12) Dit SP-alternatief wil breken mt de defensieve uitgangspunten die tot dan toe de socialistische politici hanteerden telkens zij uitgenodigd werden zitting te nemen in een regering. Het SP-alternatief wil trouwens in politiek opzicht niet meer uitsluitend de eisen van de industrie-arbeiders en de lagere regionen van het overheids personeel verwoorden. Maar van de andere kant merken we dat na bijna drie jaar oppositie de SP nog altijd niet duidelijk kan maken of zij nu een radicale oppositie voert, d.w.z. ook streeft naar een nieuwe meerderheid in Vlaanderen, of dat zij haar oppositetaal zo snel mogelijk wil inruilen voor verzoenende gebaren aan het adres van de christen-democraten in de hoop weer een defensieve coalitie aan te gaan.

Het ene hoeft het andere niet uit te sluiten. In de eerste plaats merken we

dat de SP in Vlaanderen vooral haar electoraat wil uitbreiden door de nieuwe middenklasse (intellectuelen, technici) aan te trekken. Dat is het kiespubliek waarop zich ook de Volksunie én AGALEV richt. In de tweede plaats hoopt de SP zich door een op levensbeschouwelijk vlak tolerante houding én het steunen van vakbondsacties tegen het neo-liberale beleid van Martens V ontevreden groepen uit het ACV aan te trekken. Wat de nieuwe middenklasse aangaat heeft de SP in haar economisch alternatief van 1983 beroep gedaan op het ideologisch arsenaal van 'small is beautiful' en de zachte sector. Wat betreft de christelijke arbeiders moet de SP nog zorgen voor een onontbeerlijke doorbraak die méér is dan een electorale operatie. Zolang het ACV met haar sterk gecentraliseerde beleidsinstanties organisatorisch overeind blijft en niet splijt in een corporatistische vakbeweging en een links-christelijk blok, kan de CVP altijd pogen haar arbeidersaanhang te bewaren. Een Operatie Doorbraak staat of valt tenslotte met een opening naar de oppositie in het ACV zelf.

Een ander onduidelijk punt blijft de wijze waarop de SP haar economisch alternatief wil doorvoeren en welke bondgenoten zij hiervoor zoekt. Het economisch alternatief lijkt in eerste instantie gericht tegen de binnenlandse monopolies én de financiële sector, terwijl het multinationale kapitaal ongemeed blijft. De mogelijkheid van een 'fordistisch' blok tussen vakbonden en multinationals blijft politiek mogelijk, al zullen de multinationale bedrijven er weinig voor voelen om met de socialisten in zee te gaan. De multinationale bedrijven investeren niet meer in de breedte en hebben dus politiek gezien geen baat bij een verbond met vertegenwoordigers van de arbeidersbeweging in het parlement. Wat de multinationale ondernemers vooral interesseert is het automatiseren van de produktielijnen en het financieren van deze investeringen uit het afromen van de aan de arbeiders uitbetaalde lonen. Voorts stuurt vooral de Vlaamse managersbourgeoisie onder impuls van de ideologen van het Vlaams Economisch Verbond aan op corporatistisch blok van ondernemers in de winstgevende sectoren én de beterbetaalde en hooggeschoolde arbeidskrachten die toch minder te lijden hebben van de crisis.

Gebleven in de SP is ook een soort electoraal opportunisme dat zich al naar gelang van de machtsverhoudingen in de partij zelf én de landelijke politiek kan vertalen in een rechtse koers met linkse oproepen. De SP, evenals haar zusterpartij in Wallonië, kijkt daarom zeer gespannen naar de oppositie van de vakbeweging tegen het neo-liberale beleid van Martens V. Tot voor kort inspireerde het politiek en economisch programma van de (B)SP zich hoofdzakelijk op dat van het ABVV en poogden de socialistische politici de economische strijd die de vakbeweging telkens voerde tegen rechtse coalitie-regeringen te recupereren. Ook de SP-politici weten dat zij van elke verkiezing een soort populariteitstest kunnen maken om een rechtse coalitie aan het wankelen te brengen. Voor dergelijke tests gebruikt men dan de gemeenteraadsverkiezingen en óók de Europese verkiezingen. Wat dat betreft is er niets veranderd in de socialistische strategie. (14)

NOTEN

(1) De anti-crisispolitiek van de regering Martens V is sinds 1981 onder zwaar ideologisch geschat van de socialisten gekomen. Eind april 1984 werd door de SP een anti-Martens V tribunaal gehouden. In 1983 zorgde een reeks artikelen in het maandblad *De Nieuwe Maand* voor een aantal kritische noten aan het adres van Martens V.

(2) Het modern wereldsysteem ontstond in de 16de eeuw. Zie I. Wallerstein, *The Modern World-System. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, Academic Press, London, 1974.

(3) A. Mommen, *De Belgische Werkliedenpartij, 1880-1914*, Masereelfonds, Gent, 1980.

(4) Een defensieve strategie is in dit geval ook 'economistisch', daar het strijdtoneel officieel verlegd wordt naar de verdeling van de meerwaarde en het kader van de sociale hervormingen die binnen het kapitalisme politiek haalbaar zijn. De BWP was bij haar ontstaan reeds 'trade-unionistisch' (volgens de definitie van Lenin), want de politieke strijd werd opgevat als het vertalen van vakbondseisen in het parlement.

(5) De tweeslachtigheid van de 'revolutionaire' acties van de mijnwerkers wordt in een aantal studies aangetoond. Zie o.a. J. Puissant, *L'évolution du mouvement ouvrier socialiste dans le Borinage*, Académie Royale de Belgique, Palais des Académies, Brussel, 1982. Zie ook de diverse artikelen van de Franse historicus J. Michel over de Belgische mijnwerkers.

(6) Om het beeld niet ingewikkelder te maken veronachtzamen we de christelijke vakbeweging en spitsen we onze aandacht hoofdzakelijk toe op de socialisten. De christelijke vakbeweging werd pas vanaf 1944 een zeer belangrijke sociale factor en de hegemonie van het ACV in Vlaanderen zou uiteraard het ABVV dwingen rekening te houden met de christelijke neo-corporatisten.

(7) Paritair overleg tussen vakbonden en patroons bestond al vóór 1914 maar kreeg pas enige status na 1919. Het Sociaal Pact van 1944 gaf er een legale basis aan. Wat betreft de metaalbewerkers zien we dat zij na 1919 erin slagen om de patroons CAO's per groot bedrijf op te dringen. Een deel van de metaalbewerkers bezat nog een ruime autonomie op de werkvloer ('la maîtrise') en kon dus niet gepasseerd worden. CAO's moesten de geschoolde arbeiders beveiligen tegen het invoeren van nieuwe machines en de lopende band, wat niet altijd lukte. Zie H. Slomp en Tj. van Mierlo, *Arbeidsverhoudingen in België*, Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1984, deel 1, blz. 157 e.v.

(8) Het concept 'corporate liberalism' verwijst naar een politiek van hoge lonen, economische expansie en vrije loononderhandelingen tussen vakbonden en ondernemers in een fase dat het industriële grootbedrijf dominant werd. Zie K. van der Pijl, *Imperialism and Class Formation in the North Atlantic Area*, proefschrift Universiteit van Amsterdam, 1983 (te verschijnen in handelseditie bij NLB/Verso in Londen, 1984).

(9) De idee om een Labour Party in België te vormen door een fusie tussen socialistische en christelijke vakbonden kwam reeds tijdens de Tweede Wereldoorlog in Londen in socialistische kringen aan bod. Maar na de oorlog bleven de christelijke vakbondsleiders een fusie afwijzen.

(10) André Renard en met hem de leiders van de Luikse metaalbewerkers waren in wezen antifordistisch en nog meer anarcho-syndicalistisch. Het was een uiting van protest tegen de passieve investeringspolitiek van de Brusselse holdings én van de Waalse staalbaronnen. Weldra oriënteerde Renard zich op een defensieve strategie om de Waalse staalfabrieken te redden door het investeren in Vlaanderen (o.a. oprichting van Sidmar bij Gent) scherp af te keuren. Renard verplaatste hierdoor het debat over de structuur van het Belgisch kapitalisme naar communautair vlak.

(11) De BSP vergrijsde na de jaren vijftig in een zeer snel tempo. Dat was in Wallonië te wijten aan demografische factoren (laag geboortecijfer) en in Vlaanderen door het feit dat de BSP niet kon inbreken bij de grote groep van christelijke arbeiders. Het socialisme bleef hierdoor beperkt tot een aantal bolwerken (Antwerpen, Rupel, Mechelen, Leuven, Aalst en Gent) zonder te kunnen profiteren van de sociale veranderingen die het gevolg waren van de invasie van het multinationale kapitaal op het platteland. De nieuwe fabrieken leverden geen massa nieuwe aanhangers voor de BSP op. Het 'fordisme' in de Vlaamse BSP bleef daarom beperkt tot Antwerpen, waar men reeds vóór de Tweede Wereldoorlog een aanzienlijke aanhang bij de arbeiders in de as-

semblagebedrijven had verworven (Ford, General Motors, later ook Bell Telephone). Personele banden tussen de socialistische zuil en de managers van de Antwerpse multinationals versterkten het neo-corporatistisch blok van patroons en vakbonden. Managers als Frank Pepermans (eerst Ford, dan Bell Telephone) en H. Daems (Ford) waren afkomstig uit de socialistische zuil. Deze toestand werd nog bekrachtigd door het autoritaire bolwerk dat de Belgische Transportarbeidersbond (BTB) in de Antwerpse haven was geworden. De Antwerpse vakbonden én de SP zijn nog altijd behoudend en voelen vandaag weinig voor enige verandering in de partijlijn of het opgeven van het 'corporate liberalism' dat hen veel macht en invloed bezorgde.

(12) Socialistisch alternatief werd voorbereid door vooral jongere intellectuelen in het Instituut Emile Vandervelde (SEVI) en door talloze publicaties, o.a. van de groep POLEKAR en artikelen in *De Nieuwe Maand*. Het *SP-Alternatief* werd in de partij door middel van discussie-bijeenkomsten 'gepopulariseerd'. Blijkbaar wist men ook dat de meeste leden eigenlijk geen of weinig interesse hebben voor dat soort 'wetenschappelijke' thema's. Op dit punt is de SP nog niet veranderd in vergelijking met de oude BSP.

(13) Tot de nieuwe middenklasse behoren ook zij die in hun levenshouding zeggen gebroken te hebben met het 'kapitalisme' en de 'arbeidsmoraal'. Onder hen bevinden zich uiteraard veel 'intellectuele werklozen'.

(14) Het electoralisme van de SP en PS is uiteraard ingegeven door het verlangen het stemmen-aantal te maximaliseren en door de wens hierdoor een katholiek-liberale meerderheid onmogelijk te maken. Maar in de SP bestaan nog hardnekkige weerstanden tegen een al te grote openheid: plaatsen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen worden niet makkelijk 'vergeven' aan niet-partijleden. De oude anti-clericale reflex is zeer sterk in de federaties met een 'groot verleden' (Antwerpen, Mechelen, Gent).